

Glimt fra vår turistforenings historie og samtid fra 5. januar 1887 – 5. januar 2012

En rød tråd gjennom 125 år

Alle driftige foreninger har sine enere. De som unnfanger ideene, som har pågangsmot til å sette dem ut i livet og som stiller seg i spissen og fører foreningen gjennom gode og vanskelige tider til fortsatt trivsel og ekspansjon. Som regel må enerne nøye seg med gleden over sitt arbeid og over å se at deres innsats har gitt resultater. Det er sjelden at de får den anerkjennelsen som de har fortjent.

Dette skriver Arvid Bjorvand i ei av Kristiansand og Opplands Turistforening sine årbøker i forbindelse med utnevnelsen av tre nye æresmedlemmer i Kristiansand og Opplands Turistforening.

Bjorvand har så rett. Det er mange mennesker som helt fra den spede begynnelsen har nedlagt en uvurderlig innsats for turistforeningen. Slik at turistforeningen kunne bli liv laga.

Det er alltid en fare for å glemme noen, men enkelte navn kan vi ikke unnlate å nevne. Navn som har skrevet seg inn i historien fra de første årene i foreningens virke, som Benjamin Vogt, Johan M. Frøstrup, August Abrahamson og Andreas Haddeland. Etterfulgt av f eks Leiv Holte og Joseph Stumpf.

Den røde tråden gjennom alle disse årene i vår turistforening må være friluftslivets gleder og naturlige, helsemessige gevinster. Der turistforeningen har utviklet seg fra å være noe for noen få til å bli noe for alle og enhver. Der turistforeningen i starten hadde et elitepreg av "nikkersadelen" som ville til fjells til å bli preget av et mangfold av aktiviteter for og med barn og unge, familier og seniorer i nærområdene. Og der samfunnsutviklingen i vår region både kan ha vært en viktig premis for foreningens utvikling og samtidig vært avhengig av nettopp det engasjement og den pådriverrolle turistforeningen gjennom årenes løp har tatt i utviklingen av infrastruktur, jernbane og veier, i regionen, for å nevne noe.

Vi kan med glede vise til turistforeningens betydning både for den enkelte, for samhold og fellesskap og samarbeid med andre samfunnsaktører helt tilbake til opptakten i 1880-årene.

Da det startet

Vi må helt tilbake til 1880-årene, for det var da det hele startet. Den 16. november 1886 holdt daværende borgermester i Kristiansand, Caspar Cappelen Smith, et foredrag i Christianssand Handelsforening som handlet om "Turistvesenet". Han var opptatt av å legge forholdene bedre til rette for turistene som kom til byen. En uke senere arrangerte Handelsforeningen et åpent møte for at flest mulig skulle bli kjent med de tanker borgermesteren hadde presentert. På møtet ble det nedsatt en komité som skulle arbeide med å realisere de tankene som kom frem. Komitéen kom raskt med en enstemmig innstilling om å stifte en turistforening.

Dette resulterte i at Christianssand og Opland Turistforening så dagens lys 5. januar 1887.

Foreningens formål ble "at lette og fremme Turisttrafikken over Christianssand". Den startet opp med 62 medlemmer, og ser vi på medlemslisten fra den tiden var det stort sett velkondisjonerte mennesker med innflytelse i samfunnet. Det ble tidlig satt i gang arbeid for å tilrettelegge for turisttrafikken i og

rundt byen Christianssand. Allerede de første årene var mye av aktiviteten rettet mot å få turistene til å reise opp Setesdalen.

Det første styret i foreningen var svært effektivt hvor sekretæren Johan M. Frøstrup fikk gjennomført mye. Den første sommersesongen i 1887 hadde turistforeningen, eller "COT" på folkemunne, fått etablert og åpnet i alt syv turiststasjoner i Setesdal, fra Bygland i sør til Bjåen i Bykle i nord. Stasjonene fikk utlånt et passende antall senger med tilbehør av turistforeningen til å kunne tilby losji til foreningens medlemmer. Foreningen sørget også for at det var mat å få, den gang som nå gjaldt hermetiske varer. Det ble undertegnet kontrakter med vertene, og vi sakser med glede noen linjer fra kontrakten med verten på Breive:

"Undertegnede Knut Alfson Breive forplikter seg til at holde følgende Bekvemmeligheder for Turister: 3 Værelser, der holdes rene og ledige for Logi for de Reisende. Holde 1 Pige hjemme til Opvartning for de Reisende. Holde 2 Heste hjemme til Skydsheste for Reisende som ønsker Skyds. Sød melk hjemme hele sommeren....." Dette er representativt for avtalene turistforeningen hadde med vertene på de ulike stedene.

En turiststasjon som bør nevnes spesielt, er stasjonen på Granheim litt sør for Langeid i Setesdal. Foreningen tok initiativet til å få bygd her i 1898, det samme året som Gaukhei ble tatt i bruk. Granheim Turisthotell, som det ble kalt, ble et mye brukt utgangspunkt for turister som skulle inn i fjellet i Setesdal Vesthei. Til Granheim kom man med båt fra Byglandsfjord og overnattet der før turen gikk videre til Gaukhei.

Da turistforeningen ville bygge veger

Turistforeningen engasjerte seg tidlig i utvikling av jernbanen oppover dalen ettersom dette ville gi bedre vilkår for turistene. Setesdalsbanen til Byglandsfjord ble åpnet i 1896, og dette igjen resulterte i at flere av turiststasjonene ble rustet opp som følge av økt pågang.

De første årene var COTs styre svært opptatt av å få bygd gode veger som et ledd i å legge til rette for turistene. Det var særlig to vegprosjekter som var i fokus, nemlig forlengelse av vegen fra Bykle over til Haukeligrend og forbindelse over Bjørnevattn i Valle til Dalen i Telemark. Da Bjørnevasshytta, foreningens aller første hytte, ble bygd, fikk forenings styre fart i vegplanene. Men de ble liggende en stund før en del stortingsrepresentanter med Jørgen Løvland og Gunnar Knudsen i spissen tok saken opp i stortinget. Dette var støttet av Christianssand og Oplands Turistforening og Skien-Telemark Turistforening. Men det førte ikke frem. Vegen kom først mange år etter, nemlig i 1965.

Vegforbindelsen fra Bykle videre til Haukeligrend ble også en langdryg sak. Det tok omtrent 50 år fra turistforeningen første gang engasjerte seg til vegen var blitt en realitet.

Et annet vegprosjekt som COT engasjerte seg sterkt i var å få til en forbindelse mellom Setesdal og Sirdal. I 1895 tok foreningens styre initiativ til å få veg fra Langeid og vestover. Men dette prosjektet ble aldri realisert.

Veg ble først etablert i 1990, og da mye lenger nord enn de opprinnelige planene tilsa. Denne er blitt kjent som forbindelseslinjen mellom Setesdal og Sirdal, Brokke-Suleskarvegen.

Med dagens øyne er det litt underlig å lese om turistforeningens engasjement i vegplaner i den tiden. I vår tid er det gjerne om å gjøre å hindre at det blir bygd veger inn i uberørt natur.

Ikke bare Setesdal

Det at foreningens første vedtekter hadde en formålsparagraf som sa at foreningen skulle arbeide for å fremme turisttrafikken over Christianssand medførte også et ønske om å beholde turistene i byen i noen tid før de reiste opp Setesdal. Det ble derfor satt i gang arbeid for å tilrettelegge for dagsturer i Christianssands omegn. Allerede i oppstartsåret 1887 ble det utarbeidet en reisehåndbok. I 1889 ble det opprettet en turiststasjon på Svalandsheia i Birkenes, et sted med en fantastisk utsikt. Det ble merket turveier i Baneheia fra Eg og over til Ravnedalen.

Det tiltaket som kanskje ble mest kjent fra foreningens første år var Peisestua på Odderøya i Kristiansand. Peisestua var i drift fra 1895 og var i foreningens eie frem til 1919, da den ble solgt til Kristiansand kommune som drev stedet helt frem til 2. verdenskrig.

Turistforeningen tok også initiativ til å få bygd et utsiktstårn på toppen av øya.

I 1919 ble det opprettet en turiststasjon på Verås i Vennesla og den ble drevet av foreningen til den brant ned i 1933.

Turistforeningens arbeidsfelt ble etter hvert svært omfattende, og i 1929 skjedde det en forandring i så henseende. Det ble arrangert et stort møte i Kristiansand i november 1928 med representanter fra begge Agder-fylkene og Telemarks fylkesadministrasjon, samt kommunale representanter og stortingsmenn og andre som hadde interesse av å utvikle turisttrafikken. Spørsmålet som skulle drøftes var: "Hva kan gjøres for å fremme turisttrafikken på Sørlandet?" Det ble da henstilt til turistforeningen om å nedsette en komité som skulle arbeide med saken. Både turistforeningens formann Hans G. Martens og foreningens sekretær Andreas Haddeland var sentrale personer i komiteen.

Dette resulterte i opprettelsen av Reisetrafikkforeningen for Sørlandet, det som senere ble både Destinasjon Sørlandet, Inspirasjon Sørlandet og sist år ble omdøpt til Visit Kristiansand – med ansvar for turistvirksomheten i Kristiansandsregionen.

Fra tiden etter adskillelsen kunne turistforeningen peile oppmerksomheten inn på tilrettelegging av hytter og løyper i Setesdalsheiene. De velkjente, rødmerkede T-ene er blitt et sikkert tegn på virksomheten til Den norske turistforening i hele landet.

Tilrettelegging og drift av hytter og løyper

Det ble nedlagt mye arbeid i Setesdalsheiene som ble kjerneområdet for vår forenings virksomhet i og med tilrettelegging og drift av hytter og løyper.

Foreningen var ikke mer enn to år gammel da Bjørnevasshytta ble bygd, og dette var et betydelig økonomisk løft. Ni år deretter ble Gaukhei åpnet. I 1913 sto Hovdehytta ferdig, eller Hovdenbro Turisthytte som den da ble kalt. Så gikk det en del år fram til Bossbu kunne tas i bruk i 1927. Ti år deretter ble Ljoslandshytta innviet. Planleggingen av Øyuvsbu startet allerede i 1930-årene, men krigen satte en stopper for videre fremdrift. Den ble oppført i 1947. Senere er hyttene kommet med jevne mellomrom, Sloaros i 1966, Svartenut i 1972, Lakkenstova i 1985 og Josephsbu i 1993. De aller siste som er anskaffet er Kvinen som ble kjøpt i begynnelsen 2007 og Tjønndalen hvor det ble inngått leiekontrakt noe senere samme året.

Både Bjørnevasshytta, Gaukhei, Hovdehytta og Ljoslandshytta var alle betjente fra starten av. De øvrige hyttene var ellers stort sett ubetjente da de startet opp. De var sparsomt utstyrt og uten proviant. Selvbetjening med utlagt proviant på hytta startet opp som en forsøksordning på Øyuvsbu i 1955. Det

viste seg å være vellykket og slo raskt igjennom også på flere av de andre hyttene, også hos de andre turistforeningene.

I turistforeningens tidligste periode var det bare trafikk på hyttene om sommeren. Men allerede i 1914 besluttet styret å holde Gaukhei åpent i påska dersom minst 15 personer tegnet seg på forhånd. Hovdehytta ble også tidlig åpnet for skiturister i påska. Bossbu ble den første ubetjente hytta som tok imot påsketurister. Før krigen var de fleste daværende hyttene tilgjengelige om vinteren. Etter hvert ble det kamp om plassene i påska, spesielt på Gaukhei hvor det i mange år var faste gjester hver påske.

Det var først da løypene ble vinterkvistet fra 1985 at det ble vanlig å gå fra hytte til hytte om vinteren. I de senere årene har det av og til vært helt fullt på enkelte hytter i påska og spesielt har det blitt populært å starte på Berg i Valle og ta hytte- og løypenettet for seg sørover via Bossbu og Svartenut.

Det enkle friluftsliv

Den norske turistforening ble dannet allerede i 1868, og vår lokale forening har lang tradisjon i tilrettelegging for friluftsliv helt tilbake til 1880-årene. Vår forening har gjennomgått mange faser og epoker, endret formål og utvidet tilbudet.

I vår forenings vedtekter står det i dag at vi *“skal arbeide for å fremme et enkelt, aktivt, trygt og miljøvennlig friluftsliv.”* Det kan herske ulike oppfatninger av hva selve friluftslivet er. Ulike innfallsvinkler kan gi ulike “svar” eller gi friluftslivet ulikt innhold, om det f.eks. sees med folkets øyne eller den enkeltes øyne, lovens øyne, statens øyne osv.

Friluftslivets kjerneverdier assosieres i vår kultur og tradisjon gjerne med frihet, uberørthet, stillhet, frisk luft, bevegelse, møte med flora og fauna, og langt flere kan legges til listen - som inkluderer naturgrunnlag og miljøverdier.

Med Friluftsløven av 1957 fikk vi lovhjemlet ferdsel i naturen, og de fleste av oss kjenner til allemannsretten. Friluftsløvens formål er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmennheten rett til ferdsel, opphold m.v. i naturen slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes. Allemannsretten gir mange rettigheter, men også plikter, som det er viktig å ha med seg i sekk og hode. Vi er pliktige til å opptre varsomt og hensynsfullt slik at vi får en positiv samhandling mellom friluftsfolk, andre brukere og grunneiere, samtidig som naturgrunnlaget vernes og aktiviteten skal være miljøvennlig. I Setesdalsheiene har vi bl.a. Europas sørligste villreinstamme og varig verneområde, Setesdal Vesthei og Ryfylkeheiane Landskapsverneområde, siden 2000. Det er viktig å gjøre seg kjent med lokale forhold og bestemmelser i all utøvelse av friluftsliv.

Stortinget har gitt sin definisjon i St.meld. nr. 39 – 2000-2001 – “Friluftsliv – en veg til høgare livskvalitet: “Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse”. Friluftsliv, natur og opplevelser kan sies å gi sunne kontraster til øvrig aktivitet og dagligliv.

Fylkeskommunen vektlegger at konkurranseaspektet skal være fraværende i friluftslivet, mens det sosiale aspektet kan være et viktig element. Dette vil også være grunnleggende for etableringen av ny Regional plan for idrett, friluftsliv og folkehelse 2013-2018. Regional plan skal ta for seg friluftslivet som et miljøvennlig og lavterskel aktivitetstilbud, samt sikring av friluftsområder generelt. Planen vil

drøfte hvordan idrett og friluftaktiviteter kan bidra til at alle skal kunne delta i fysiske aktiviteter, uavhengig av kjønn, etnisk bakgrunn og seksuell legning – for å fremme folkehelse.

Fra Barnas Turlag til Seniorgruppa – men hvor blir det av ungdommen?

Hvordan oppfyller vi vårt formål med mening i forhold til de trender vi ser rundt oss i samfunnet i dag, med adresse til utfordringene for den norske folkehelse, breddeaktivitet og tilgjengelighet?

Mange assosierer turistforeningens tradisjonelle tolkning av friluftsliv med hytter og løyper. Det “å gå fra hytte til hytte” er blitt et velkjent begrep. Bare hos oss i Setesdalsheiene registrerer vi rundt ni-tusen gjestedøgn årlig, og medlemstallet har ligget rimelig jevnt de siste år, rundt 6500. Fastlagte, rødmerkede T-løyper bidrar til styrt ferdsel og trygghet i fjellet (Setesdalsheiene), og vern av natur. Man kan lett tenke seg at man kan være fysisk aktiv og å gå i fjellet, som mange gjør. Mange som ikke kjenner oss så godt, har fortsatt et bilde av at det kun er de med lange familietradisjoner og de godt erfarne som driver med friluftsliv i en eller annen form. Og det er mange som ikke kjenner til turistforeningens satsing på aktiviteter ved kysten, drift av fyr, for å nevne noe.

Det må være noe for alle – fra nybegynner til senior, på nivåer som er “lett” eller “lavterskel”, arrangement for hele familien opptil vanskelighetsgrader opptil og med “polfarernivå”, hvis det er ønskelig. Det er dette som er resultatet av den naturlige transformasjonsprosessen vår forening har gått gjennom i 125 år – fra å være noe for en engere gruppe til å bli noe for alle, for folk flest. Og hvor friluftslivets gleder og verdier står i høysetet uavhengig av den enkeltes personlige forutsetninger.

I historisk lys kan vi nevne at turistforeningen startet seniorgruppe i 1993. Fra den spede begynnelsen er det blitt faste torsdagsturer for seniorer der det har vært opptil et hundretalls deltakere. Det er også etablert en egen ruslegruppe for seniorer som ønsker kortere turer. Tur på dagtid hver tirsdag er innarbeidet som et av våre konkrete folkehelseprosjekter og støttes direkte av det offentlige. For barn og barnefamilier er Barnas Turlag blitt et etterspurt tiltak. Flere nye Barnas Turlag-grupper etableres fortløpende i nærområdene. Siste skudd på stammen er Vågsbygd og Vennesla, og fra før har vi den Kristiansandsbaserte og Søgne. For noen år siden tok turistforeningen initiativet til naturlosturer sammen med Midt-Agder Friluftsråd og Skogselskapet. Dette har virkelig slått an og har fått flere tusen ut på tur. Vi har registrert totalt 5-6000 deltakere på alle våre arrangement og turer gjennom 2011.

DNT Sør har også engasjert seg stadig sterkere både i skole og barnehage med kurs og tilbud til lærere og barnehageansatte, og mange skoleklasser besøker hyttene i Setesdalsheiene. Et særskilt tiltak som har blitt populært de aller seneste årene er ”Opptur” som samler rundt 800-1000 elever fra 8. trinn til en nasjonal turdag hvor de går en hel mil i skogsterrenget. Dessverre er det sånn at mange unge faller av aktiviteter de har holdt på med fra barnsben og det er også en utfordring å samle ungdommer som ikke kjenner hverandre fra før til turene i DNT Ung-gruppa. Med “Opptur” setter vi friluftslivsaktiviteter på dagsorden og kan komme nærmere innpå denne gruppen. Kan det være at mange unge i dag trekkes mot mer spenningsfylte aktiviteter, klatring og kiting osv. enn å gå på tur med foreldre og småsøsken, er det mulig for dem å utvikle sine interesser i DNT Ung. De kan bli med den etablerte fjellsportgruppa videre når de selv blir voksne, eller delta på våre fellesturer. Fjellsport drives i tøffere terreng og krever ferdigheter og erfaring på høyt nivå.

I stor grad vil vi tro at vår forening er “up to date”, tilbyr noe for alle, til enkeltpersoner, til grupper, gir god turinfo og gode råd på veien, har kvalitet og lever opp til formålet “enkelt, trygt, aktivt og miljøvennlig”.

Lokalt og nærmiljø

Det kan likevel være at det fortsatt er høy terskel for mange å komme i gang med å drive det enkle friluftsliv. Derfor ønsker vi å benytte jubileumsåret 2012 til å styrke formidlingen av vårt etter hvert ganske så rike og grundig funderte tilbud. Vi vil synliggjøre turistforeningens verdier og tilbud og vi vil engasjere enda flere til å delta aktivt. I det hele tatt vil vi styrke innsatsen der vi synes vi er kommet godt i gang. Hva kan bli bedre? Det kan f.eks. være at vi gir nærmiljøstrategien et bredere regionalt tilsig.

De senere årene, spesielt fra begynnelsen av 1990-årene, har foreningen nemlig satt i gang mye arbeid lokalt i nærområdene. Men når vi snakker om "lokalt", har dette til nå dreid seg mest om områdene i og rundt Kristiansand, hvor vi har flest medlemmer. Med navneendringen i 2011, hvor vi gikk fra "Kristiansand og Opplands Turistforening" til "DNT Sør", ønsker vi å signalisere at vi har et bredere nedslagsfelt, at vi er til for mange mennesker i store deler av Sørlandet. Når vi ønsker å etablere turlag i Setesdal-kommunene, i Mandalsområdet osv., vil det være enklere for folk flest å kjenne seg igjen i foreningen. Og vi håper med etablering av stadig nye turlag i nærområdene å bidra til å skape trygge og sosiale rammer slik at enda flere kan utøve friluftsliv i en eller annen form.

Turistforeningen – naturopplevelser for livet

Selv om aktivitetsnivået i turistforeningen kan gå litt i bølger fra det ene året til det andre, levner samfunnstrendene ingen tvil om det store behovet for at folk driver med fysisk aktivitet. Da er et naturlig og miljøvennlig friluftsliv rett utenfor stuedøra, eller på fjellet eller ved kysten, veldig nærliggende for de fleste av oss som bor i dette landet.

Det offentlig er, og vil i økende grad være, både viktig premiss og samtidig samarbeidspartner for turistforeningen framover. Stimulering til friluftsliv som et av det offentliges forebyggende strategier for å møte de fysiske og psykiske helseproblemene vi står overfor i samfunnet i dag, det må vi gripe fatt i på en konstruktiv måte. For å møte det offentliges behov, vil det være viktig for oss f.eks. å fokusere på tilrettelegging av breddeaktivitet og gjøre tilbudet tilgjengelig for folk flest. Et av våre ønsker er i denne anledning å bygge opp flere lokale Barnas Turlag og lokale turlag for øvrig.

Vi vil som frivillig organisasjon følge opp videre med et godt og variert tilbud, og vi ønsker å være en solid "utfører". Langsiktighet og kontinuitet i planene fra det offentliges side er samtidig ikke å undervurdere som viktig hvis vi skal kunne investere i gode løsninger, tilpasse organisasjon og virkemidler.

Vi er stolte av å være representanter for de verdier Den norske turistforening har stått for gjennom historien så langt og synes det er motiverende å kunne forvalte verdiene, og gi naturopplevelser for livet, videre i vårt lokalsamfunn og i store deler av vår region.

Øvrige fakta

- 56 turistforeninger i Norge er tilknyttet Den norske turistforening, DNT, med over 240 000 medlemmer
- DNT Sør er den 7. største og den sydligste turistforening med over 6 500 medlemmer, og har medlemsdekning i 18 av de 30 sørlandskommunene (fra Farsund i vest til Lillesand i øst og avrundet av hhv. Audnedal og Iveland i vest og øst, nordover til Hovden/Bykle).
- DNT Sør har tidligere hatt navnet Christianssand og Oplands Turistforening, Kristiansand og Oplands Turistforening
- DNT Sør har ansvar for rundt 220 km løypenett i Setesdal Vesthei og nord for Hovden, 12 turisthytter i samme område og en hytte i Kystleden i en prosjektperiode
- 4 ansatte og ca. 100 frivillige bidrar til foreningens drift og vedlikehold
- Medlemskontingent viktigste finansieringskilde
- Foreningen støttes for øvrig av Vest-Agder Fylkeskommune og diverse kommuner ad hoc der vi har aktivitet og prosjekter, samt Direktoratet for naturforvaltning (DN), Frifondmidler, spillemidler, Thon-stiftelsen og ad hoc stiftelser og fond m.v.

Kilder og referanser:

-Vandringer i Setesdal Vesthei, Friluftsførlaget 2008

Harald Flå, historiekomitéen
Marit Søltnæs, daglig leder